

Beslutade den 22 april 2015

Riktlinjer gällande restriktioner och långa häktningstider

1. Inledning

Syftet med riktlinjerna är att minska användandet av restriktioner, att ge åklagarna stöd i de risk- och proportionalitetsbedömningar som ska göras samt att bidra till att restriktionsbestämmelserna tillämpas på ett rättss enligt och enhetligt sätt.

Vid användande av restriktioner för ungdomar finns det omständigheter som åklagare särskilt bör beakta. Dessa behandlas i avsnitt 7.

Riktlinjerna behandlar i avsnitt 8 åtgärder som kan vidtas för att motverka långa häktningstider.

I Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (ÅFS 2015:2) om restriktioner finns bestämmelser om handläggningen av restriktionsfrågor.

2. Sammanfattning av riktlinjer för meddelande av restriktioner

- Det ska i varje enskilt fall ske en noggrann prövning av om det föreligger en beaktansvärd kollusionsrisk.
- Om det föreligger en beaktansvärd kollusionsrisk ska åklagaren pröva om denna risk, i förhållande till brottets allvar och det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte, *i sig* motiverar ett frihetsberövande. I de fall kollusionsrisken inte självständigt kan motivera ett frihetsberövande ska inte kollusionsrisk åberopas som häktningsskäl.
- Vid beslut om restriktioner ska åklagaren, även efter en domstols beslut om tillstånd till enskilda restriktioner, ta ställning till behovet av varje enskild restriktion och göra separata proportionalitets-prövningar, dvs. i varje enskilt fall väga kollusionsrisken och brottets allvar mot det intrång eller men i övrigt som restriktionerna innebär för den misstänkte.

- I de fall restriktioner har beslutats ska en fortlöpande omprövning av skälen för de olika restriktionerna ske. Beroende på hur ärendet utvecklar sig kan restriktionsbehovet förändras och det kan finnas skäl både att mildra och att skärpa restriktionerna.

3. Prövning av kollusionsrisk

Det ska i varje enskilt fall ske en noggrann prövning av om det föreligger en beaktansvärd kollusionsrisk. Om det föreligger en beaktansvärd kollusionsrisk ska åklagaren pröva om denna risk, i förhållande till brottets allvar och det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte, *i sig* motiverar ett frihetsberövande. I de fall kollusionsrisken inte självständigt kan motivera ett frihetsberövande ska inte kollusionsrisk åberopas som häktningsskäl.

Om det i samband med ett anhållande föreligger en risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning ("kollusionsrisk"), ges åklagaren i 6 kap. 1 § häkteslagen (2010:611) rätt att besluta om restriktioner. Vid häktning krävs rättsens tillstånd för att åklagaren ska kunna meddela restriktioner. Rätten beslutar, enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken, vilka slags restriktioner åklagaren får ge en misstänkt.

Kollusionsrisk innebär framför allt en risk för att den misstänkte till skada för utredningen mot honom eller henne påverkar någon som kan lämna upplysning i saken, målsäganden, en medgärningsperson eller ett vittne, eller att två gärningspersoner anpassar sina uppgifter till varandra. Det kan också vara fråga om att avlägsna spår efter brottet eller förstöra eller gömma föremål som åtkommit genom brottet eller annars har betydelse för utredningen.

Bedömningen av om det föreligger kollusionsrisk ska ske med utgångspunkt från "brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet". Såväl omständigheter som talar *för* som *emot* häktning ska beaktas. Risken måste framstå som konkret med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet och generellt kan sägas att risken i regel är större vid grövre än vid lindrigare brott.

Kollusionsrisken ska vara beaktansvärd och den anses vara beaktansvärd när den ensam kan ligga till grund för ett frihetsberövande. Kollusionsrisk ska därmed inte utan närmare prövning anges som ett häktningsskäl utöver t.ex. flyktfara.

Riskbedömningen ska göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, dvs. med utgångspunkt i de individuella förhållandena. Finns det med hänsyn till dessa omständigheter en konkret risk för att den misstänkte förstör bevis eller på annat sätt otillbörligt försvårar utredningen av det eller de brott som han eller hon är misstänkt för? Hur stor är i så fall risken?

3.1 Faktorer att beakta vid riskbedömningen

- Vilken typ av bevisning finns det i ärendet?
- Finns det omständigheter kring den misstänktes person som ökar risken för otillbörlig påverkan?
- Vilken inställning har den misstänkte till de brottsmisstankar som riktas mot honom eller henne?
- Är flera misstänkta involverade?
- Vad är det för typ av brott?

Vilken typ av bevisning finns det i ärendet?

I de fall bevisningen är i huvudsak muntlig och den misstänkte är närstående till målsäganden och vittnen, t.ex. i vålds- och sexualbrott i nära relation, kan det finnas en stor risk för att den misstänkte försöker påverka målsäganden eller vittnen att ändra eller ta tillbaka sina uppgifter.

Om förhörspersonerna är obekanta eller inte ens kända till namn för den misstänkte, är risken för påverkan generellt sett mindre och i vissa fall till och med obefintlig.

I mål där brottsmisstankarna huvudsakligen grundas på skriftlig bevisning har den misstänkte ofta inte så stor faktisk möjlighet att påverka utredningen sedan bevisningen säkrats genom beslag eller på annat sätt.

Även om det finns en risk för att den misstänkte skaffar fram falsk alibibevisning finns det sällan skäl att beakta den annat än vid mycket allvarlig brottslighet.

Finns det omständigheter kring den misstänktes person som ökar risken för otillbörlig påverkan?

Om den misstänkte tidigare hotat eller på annat sätt försökt påverka vittnen är det omständigheter som talar för att den misstänkte kan försöka påverka utredningen. Så kan även vara fallet om den misstänkte har anknytning till en organisation eller ett nätverk som sysslar med kriminell verksamhet.

Vilken inställning har den misstänkte till de brottsmisstankar som riktas mot honom eller henne?

Även om den misstänkte nekar behöver det inte alltid innebära att det finns risk för att han eller hon försvårar utredningen. Grunden för förnekandet har betydelse. Å andra sidan medför ett erkännande inte automatiskt att det saknas risk för försvårande av utredningen. Vid t.ex. ett blankt erkännande kan det finnas skäl att överväga risken för att den misstänkte kommer att ta tillbaka erkännandet och lämna andra uppgifter som man behöver kontrollera. Ett erkännande behöver normalt få stöd av andra omständigheter eller bevis för att kunna ligga till grund för lagföring. Vid allvarlig brottslighet som erkänns kan det därför ibland finnas skäl för ett frihetsberövande på grund av kollusionsrisk, i vart fall under tiden den misstänktes uppgifter kontrolleras eller andra viktiga utredningsåtgärder vidtas. När dessa utredningsåtgärder är vidtagna och åklagaren bedömer att det inte längre föreligger en kollusionsrisk ska frihetsberövandet hävas, om den misstänkte inte av andra skäl ska vara frihetsberövad.

Är flera misstänkta involverade?

Brottslighet med flera misstänkta är en situation där det ofta kan finnas en risk för otillbörlig påverkan på utredningen genom att de misstänkta anpassar sina berättelser efter varandra. Så är dock inte alltid fallet och varje situation måste bedömas för sig. Det kan exempelvis finnas annan bevisning som gör att de misstänkta egna uppgifter har mindre betydelse.

Vad är det för typ av brott?

Vid brott i nära relation finns det, typiskt sett, ofta en hög risk för att den misstänkte ska påverka målsäganden att ta tillbaka eller ändra sina uppgifter om han eller hon tillåts ha kontakt med målsäganden helt fritt. Även vid andra brottstyper är risken ofta hög, t.ex. utpressning och vissa typer av narkotikabrott.

4. Enskilda restriktioner

4.1 Proportionalitetsbedömningen

Vid beslut om restriktioner ska åklagaren ta ställning till behovet av varje enskild restriktion och göra separata proportionalitetsprövningar, dvs. i varje enskilt fall väga kollusionsrisken och brottets allvar mot det intrång eller men i övrigt som restriktionerna innebär för den misstänkte.

Kommer man fram till att det med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet finns en konkret risk för otillbörlig påverkan på utredningen, ska åklagaren ställa denna risk och brottets allvar mot det intrång eller men i övrigt som restriktionerna innebär för den misstänkte.

Vid misstanke om ett inte alltför allvarligt brott och där kollusionsrisken är låg, kan det vara oproportionerligt att meddela restriktioner överhuvudtaget, vilket i sin tur ofta innebär att det även saknas skäl för frihetsberövande på grund av kollusionsrisk. Det kan t.ex. gälla när två personer är misstänkta för att gemensamt ha stulit i en butik och misstanken bygger på iakttagelser som butikspersonalen gjort.

Vid en medel/hög kollusionsrisk i en utredning om ett relativt allvarligt brott finns det ofta ett större behov av restriktioner. Som exempel på sådana brott kan nämnas våld i nära relation, narkotikabrott av normalgraden och grova stölder. Att restriktioner ska meddelas betyder dock inte att det i alla lägen är givet hur de bör vara utformade. Åklagaren behöver noga tänka igenom ärendet och anpassa valet av restriktioner till den konkreta situationen. Åklagaren måste även kontinuerligt bedöma om restriktionsbehovet förändras i takt med att utredningen fortskrider.

Vid hög kollusionsrisk i en utredning om mycket allvarlig brottslighet med flera misstänkta och andra förhörspersoner kan det å andra sidan vara nödvändigt och proportionerligt med omfattande restriktioner, t.ex. vid grova våldsbrott, grova rån, människorov, grova utpressningar och grova ekonomiska brott. I de fallen kan redan en låg kollusionsrisk vara oacceptabel och väga tyngre än det intrång eller men i övrigt som restriktionerna innebär för den misstänkte.

Om restriktionerna måste vara mycket långtgående och det finns begränsade möjligheter till lättnader är det särskilt viktigt att försöka hitta individuella lösningar, så att den frihetsberövade ändå får rimliga möjligheter till socialt umgänge. Särskilt gäller det vid långvariga frihetsberövanden. Åklagaren bör i dessa lägen ha kontakt med personal på häktet för att diskutera tänkbara lösningar.

4.2 Prövningen av enskilda restriktioner

Besök, elektronisk kommunikation och försändelser

Om det finns behov av restriktioner innebär det i princip alltid att det finns ett behov av att inskränka den misstänktes rätt att fritt kommunicera och ha kontakt med omvärlden genom besök, elektronisk kommunikation och försändelser. Det finns sällan skäl att behandla dessa restriktionsformer olika sinsemellan. För att restriktionerna inte ska bli oproportionerliga eller onödigt ingripande ska brev som skickats till åklagaren för granskning vidarebefordras skyndsamt och möjligheten att tillåta vissa besök och samtal, eventuellt med bevakning, övervägas noga. Det bör endast vara i undantagsfall som besök och samtal överhuvudtaget inte tillåts.

Vistelse i gemensamhet

Att vistas i gemensamhet innebär att den misstänkte får vara tillsammans med andra intagna som inte har några restriktioner. Om den misstänkte tillåts att vistas i gemensamhet är det i praktiken inte möjligt för åklagaren att ha kontroll över vem eller vilka den misstänkte har kontakt med. Normalt bör därför inskränkningar avseende besök, elektronisk kommunikation och försändelser åtföljas av ett förbud mot vistelse i gemensamhet. Man skulle kunna tänka sig fall där risken för att den misstänkte ska lyckas försvåra utredningen bedöms vara så låg att det vore oproportionerligt att inte låta honom eller henne vistas tillsammans med andra, samtidigt som det är nödvändigt att kunna kontrollera t.ex. besök. I de fallen ligger det dock ofta närmast till hands att endast tillåta samsittning.

Samsittning

Det finns många gånger förutsättningar att tillåta samsittning.

Även om den misstänkte inte kan tillåtas att vistas i gemensamhet finns det många gånger förutsättningar att medge samsittning. Tillstånd till samsittning innebär att den misstänkte får placeras tillsammans med en eller flera andra intagna, som också har restriktioner. Vanligtvis är det två s.k. restriktionsintagna som vistas en del av dagen i den enes bostadsrum.

Beslut om samsittning kan ske förbehållslöst, vilket innebär att åklagaren helt överläter åt Kriminalvården att besluta om lämplig samsittningspartner. Åklagaren kan också besluta att samsittning kan tillåtas först efter det att åklagaren lämnat sitt godkännande till den samsittningspartner som Kriminalvården föreslår. I de fallen behöver Kriminalvården återkomma med uppgift om vilka namngivna personer som man tänker sig att placera tillsammans.

Att tillåta samsittning innebär naturligtvis alltid en viss risk för utredningen. Om åklagaren vet vilken namngiven person den misstänkte ska placeras tillsammans med

och kan inhämta upplysningar från den kollega som är förundersökningsledare i den utredning som rör den personen, minskar förstås risken, men det finns ändå inte några garantier för hur länge samsittningspartnern kommer att vara häktad med restriktioner. Det är dock viktigt att riskerna med att tillåta samsittning inte överdrivs. Om man noggrant överväger de konkreta riskerna för att samsittningspartnern dels ska få möjlighet, dels ska ha vilja och förmåga att medverka till att utredningen försvåras, kommer man sannolikt ofta fram till att risken är liten i förhållande till det men som isoleringen innebär för den häktade. Ofta bör samsittning alltså kunna tillåtas, i vart fall med en av åklagaren godkänd samsittningspartner.

Exempelvis vid brottslighet som inte har ett så högt straffvärde och där det inte heller finns något starkt målsägandeintresse bör det i många fall vara rimligt att acceptera den risk som samsittning innebär, särskilt med tanke på att det ofta är det enda sättet att bryta den misstänktes isolering. Sådan brottslighet kan t.ex. vara narkotikabrott, stölder och bedrägerier som inte präglas av större förlagenhet.

Även när det gäller t.ex. våld i nära relation och oplanerade våldsbrott, där man främst har anledning att befara direkt påverkan på målsäganden och vittnen, kan det ofta finnas utrymme för samsittning.

När det rör sig om riktigt allvarlig brottslighet, särskilt om den bedrivits av flera personer gemensamt i eller för ett kriminellt nätverk, kan det däremot vara nödvändigt att vara ytterst restriktiv med att tillåta samsittning.

Massmedia, andra tidningar och tidskrifter

Vid massmedialt uppmärksammade utredningar kan det ibland finnas behov av att hindra den misstänkte från att ta del av vad som sägs och skrivs om utredningen i t.ex. radio, TV och tidningar. Detta kan särskilt bli aktuellt att beakta i förhållande till den lokala massmediabevakningen. Det rör sig dock om undantagsfall och behovet av inskränkningar brukar bara finnas under en kort tid i inledningen av frihetsberövandet. Om den här typen av restriktioner bedöms vara nödvändiga måste åklagaren alltid noga överväga om det är möjligt att tillåta vissa tidningar eller TV-kanaler.

För den som är frihetsberövad är tillgången till framförallt TV ofta mycket betydelsefull dels för att vederbörande inte ska bli helt avskuren från samhället i övrigt, dels för att han eller hon ska ha något att göra. Bland annat av det skälet är det viktigt att åklagaren verkar för att sekretessbelagda uppgifter från förundersökningen inte kommer till mediernas kännedom.

5. Lättnader i och undantag från restriktioner

Det är viktigt att möjligheterna till lättnader i och undantag från restriktionerna noga övervägs och prövas fortlöpande.

För att restriktionerna inte ska bli oproportionerligt ingripande är det angeläget att åklagaren inte är onödigt restriktiv med att tillåta olika typer av lättnader eller undantag. En riskbedömning måste alltid göras av hur exempelvis ett bevakat samtal eller besök skulle kunna tänkas försvåra utredningen. Mot den eventuella risken står den misstänktes många gånger mycket starka intresse och behov av att få ringa eller ta emot besök. Åklagaren bör alltid känna ansvar för att, inom ramen för vad hänsynen till utredningen kräver, underlätta så mycket som möjligt för den häktade att kunna ha kontakt med anhöriga och andra. Det är sällan som den häktade överhuvudtaget inte kan tillåtas ha muntlig kontakt med någon utanför häktet.

Förfrågningar om tillstånd till telefonsamtal eller besök ska som huvudregel prövas samma dag som de kom in till åklagarkammaren och annars påföljande vardag.

Den som frihetsberövas kan ha många angelägna frågor av praktisk natur som han eller hon behöver tala med någon anhörig eller annan person om. För att den häktade så snabbt som möjligt ska kunna få ringa eller ta emot besök är det viktigt att förfrågningar om detta hanteras skyndsamt. En begäran från den häktade bör normalt prövas och beslut fattas samma dag som begäran kom in till åklagarkammaren och annars påföljande vardag. Det finns inte något som hindrar att en ansökan om att få ringa eller ta emot besök görs muntligen till åklagaren. I så fall måste åklagaren dokumentera att ansökan har gjorts. Många gånger kan det vara lämpligt att i samband med häktningsförhandlingen fråga den häktade om det finns någon särskild person som han eller hon vill kunna träffa eller ringa till. Ibland kan det vara bättre att istället ta upp saken med försvararen. Det viktiga är att den som häktas snabbt får möjlighet att begära tillstånd till samtal eller besök och också snabbt kan få ett beslut från åklagaren.

Försändelser ska som huvudregel vidarebefordras samma dag som de kom in till åklagarkammaren och annars påföljande vardag.

Särskilt i inledningsskedet av en häktningsperiod är den häktades möjligheter att kommunicera med omvärlden huvudsakligen begränsad till att skriva och ta emot brev eller andra försändelser. Det är mycket angeläget att den prövning som ska göras innan en försändelse skickas eller tas emot sker skyndsamt. Försändelser ska skickas vidare med största möjliga skyndsamhet och aldrig senare än påföljande vardag, om det inte finns tungt vägande skäl för det. Det kan t.ex. gälla att ett brev måste översättas eller att det är fråga om en så komplicerad utredning att det inte går att överlåta granskningen till annan åklagare än den ordinarie, vid dennes tillfälliga förhinder.

6. Omprövning av restriktioner

I de fall restriktioner har beslutats ska en fortlöpande omprövning av skälen för de olika restriktionerna ske. Beroende på hur ärendet utvecklar sig kan restriktionsbehovet förändras och det kan finnas skäl både att mildra och att skärpa restriktionerna.

Ett beslut om restriktioner ska enligt 6 kap. 3 § häkteslagen omprövas av åklagaren så ofta det finns anledning till det. Beroende på hur ärendet utvecklar sig kan restriktionsbehovet förändras och det kan finnas skäl både att mildra och att skärpa restriktionerna. I inledningsfasen av en utredning där flera gärningspersoner är anhållna kan det t.ex. finnas ett mycket stort behov av restriktioner för att kunna säkra bevisning och ställa gärningspersonernas uppgifter mot varandra. När bevisningen är säkrad och gärningspersonerna är hörda kan behovet av restriktioner ha minskat eller helt ha upphört. Andra situationer där det är extra viktigt att ompröva restriktionerna är när ett ärende överlämnas från juren till ordinarie åklagare och inför häktning. Åklagaren måste vara särskilt uppmärksam på om kollusionsrisken och behovet av restriktioner minskar och i förekommande fall på eget initiativ häva restriktioner som inte längre är nödvändiga, eller besluta om lättnader. Kravet på proportionalitet kan innebära att restriktionerna måste mildras på grund av häktningstidens längd.

För de fall åklagaren skärper restriktionerna så att de går utöver de domstolen meddelat tillstånd till har åklagaren, enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken, en skyldighet att, samma dag eller senast dagen efter, begära rättens prövning av restriktionerna.

7. Restriktioner för ungdomar

- Åklagare ska ex officio överväga vilka lättnader i restriktioner som kan ges redan i samband med anhållningsbeslutet.
- För det fall åklagaren har för avsikt att begära en ungdom häktad bör kontakt tas med försvararen inför häktningsförhandlingen i syfte att ta reda på vem eller vilka den unge önskar ha kontakt med under frihetsberövandet.
- Åklagaren bör redan från början särskilt ta ställning till frågan om samsittning.
- Socialtjänsten bör alltid tillåtas att göra oövakade besök.
- Åklagaren bör i samband med häktningsförhandlingen på ett tydligt sätt redogöra för varför det är nödvändigt med restriktioner och vad restriktionerna kommer att innebära i det aktuella fallet.

Det finns inte någon särreglering i svensk rätt gällande beslut om restriktioner för ungdomar i åldern 15-17 år, som enligt barnkonventionen är att betrakta som barn. I de fall en ung person frihetsberövas och det blir aktuellt med restriktioner måste dessa dock övervägas mycket noggrant.

Med hänsyn till detta och att barnkonventionen gäller som svensk lag måste det vara mer restriktiva med att ålägga ungdomar restriktioner än vuxna och det måste ställas högre krav på brottslighetens allvar.

Det kan dock vara nödvändigt att begränsa den misstänktes kontakter med omvärlden vid mycket allvarliga brott för att kunna driva en förundersökning framåt. Vidare måste beaktas att bland ungdomar kan viljan och förmågan att påverka målsäganden och vittnen, som ofta också är unga, vara stor.

För att tillmötesgå bland annat de krav som barnkonventionen ställer bör åklagare vid handläggning av restriktioner för ungdomar, förutom det som anges i övriga avsnitt, beakta följande.

Åklagare ska ex officio överväga vilka lättnader i restriktioner som kan ges redan i samband med anhållningsbeslutet.

Utgångspunkten ska vara att en ung person ska ha möjlighet att hålla kontakt med sina anhöriga. Åklagaren bör redan från början av frihetsberövandet vara mycket generös med att tillåta kontakter mellan föräldrar och barn.

I de fall kollusionsfaran inte tillåter obevakade kontakter, bör åklagaren överväga om det går bra med bevakade kontakter i form av exempelvis telefonsamtal.

Åklagaren bör även ge polisen instruktioner om att underrätta den unge om att föräldrarna snarast kommer att få information om vad som har hänt.

Åklagaren bör redan från början särskilt ta ställning till frågan om samsittning.

Åklagaren måste tänka på att förbud mot vistelse i gemensamhet och samsittning är en mycket ingripande åtgärd mot en ung person. I de fall samsittning inte tillåts blir den unge i hög grad isolerad, vilket har en mycket stor negativ effekt på den psykiska hälsan. Ur detta perspektiv bör det endast undantagsvis finnas anledning för åklagaren att förhindra samsittning med en annan intagen person som är ålagd restriktioner. En person under 18 år får, enligt 6 a § LUL, bara placeras i polisarrest om det är absolut nödvändigt. Som framgår av RåR 2006:3 avsnitt 3.4 bör åklagare avstå från att ge polisen anvisningar kring var den misstänkte ska förvaras. Åklagaren kommer dock mycket tidigt behöva ta ställning i frågor om samsittning och andra isoleringsbrytande åtgärder. Det är också värt att notera att enligt 2 kap. 5 a § häkteslagen har en person under 18 år som är intagen i häkte, oberoende av om denne är anhållen eller häktad, rätt att vistas med personal eller någon annan minst fyra timmar varje dag.

Socialtjänsten bör alltid tillåtas att göra obevakade besök.

Det är angeläget att detta uppmärksammas i ett så tidigt skede att socialtjänsten obehindrat kan arbeta med den unge och dennes familj. Samma synsätt bör också tillämpas när det gäller lärare/skolpersonal om inte några särskilda omständigheter föreligger som gör det olämpligt.

För det fall åklagaren har för avsikt att begära en ung person häktad bör kontakt tas med försvararen inför häktningsförhandlingen i syfte att ta reda på vem eller vilka den unge önskar ha kontakt med under frihetsberövandet.

Försvaret har under dessa förutsättningar möjlighet att lämna nödvändiga personuppgifter för aktuella personer vilket möjliggör för åklagaren att direkt efter

häktningförhandlingen fatta ett beslut som anger vilka obevakade respektive bevakade besök och telefonsamtal som tillåts.

Åklagaren bör redan i samband med häktningförhandlingen på ett tydligt sätt redogöra för varför det är nödvändigt med restriktioner och vad restriktionerna konkret kommer att innebära i det aktuella fallet.

Det är nödvändigt att en ung person förstår varför beslut om restriktioner har fattats och vad det innebär. Det är en förutsättning för att den unge ska ha möjlighet att komma till tals enligt artikel 12 i barnkonventionen. Åklagaren bör därför uttrycka sig på ett sådant sätt att den unge förstår samt får klart för sig att restriktionerna inte är ett straff i sig utan har ett särskilt syfte. Den som fattar ett beslut rörande den unge har ett ansvar för att han eller hon får tillräcklig information om vad beslutet innebär. Åklagaren bör i samband med detta också ange vilka kontakter den unge faktiskt får ha.

8. Åtgärder för att motverka långa häktningstider

8.1 Planering av förundersökningen

Åklagaren bör i samråd med utredningspersonal noga planera vilka utredningsåtgärder som ska vidtas i häktade ärenden och göra en ungefärlig tidsplanering.

En häktning för den som är 18 år eller äldre vid häktningsbeslutet får som huvudregel pågå under en sammanhängande tid om högst nio månader fram till dess åtal har väckts. Föreligger synnerliga skäl kan rätten, enligt 24 kap. 4 a § rättegångsbalken, på begäran av åklagaren besluta att tiden får överskridas[fotnot]. En framställan om att en person ska vara häktad längre än nio månader ska ha inkommit till rätten senast klockan elva dagen före niomånadersfristen löper ut. Tiden räknas från när häktningen medför ett frihetsberövande i Sverige. Tid som häktad i utevaro ska således inte beaktas och inte heller frihetsberövande utomlands på grund av häktning i utevaro. I det senare fallet räknas tiden från den tidpunkt den misstänkte anländer till Sverige.¹

En väl planerad förundersökning förbättrar rent allmänt möjligheterna att hålla häktningstiden så kort som möjligt. Ju tidigare förundersökningsledaren och utredarna har en genomtänkt plan för hur utredningen ska bedrivas desto bättre. Åklagaren bör i utredningsdirektiven tydligt ange vad som ska göras och i vilken ordning samt normalt också ange en ungefärlig tidsplan. En omsorgsfull och dokumenterad planering fyller flera viktiga funktioner. Den ger en överblick över utredningen och minskar risken att viktiga utredningsåtgärder förbises eller att mindre viktiga åtgärder prioriteras för högt, den gör det lättare att hålla tempot i utredningen och gör det tydligt om tidsschemat inte hålls. Den gör det också möjligt att ha en i vart fall preliminär uppfattning om vilken total utredningstid som kan förväntas och ungefär när en huvudförhandling kan komma att påbörjas. Planen måste förstås uppdateras allteftersom förundersökningen fortskrider och

¹ Se Justitiekontorets betänkande 2021/21:JuU43 s. 13 och 22-23 för vägledning i vad som typiskt sett kan utgöra synnerliga skäl.

utredningsläget förändras. Även sådana utredningsåtgärder som ska vidtas på försvarets begäran bör givetvis finnas med i planen.

Huvuddragen i planeringen bör presenteras för den häktade, försvaret och rätten senast i samband med att åklagaren första gången begär åtalsförlängning eller vid den första omhäkningsförhandlingen.

Den misstänkte och dennes försvarare ska i så stor utsträckning som möjligt få information om huvuddragen i åklagarens planering av förundersökningen. Planeringen bör också presenteras för rätten. Självfallet kan information inte alltid lämnas på detaljnivå, dels för att det inte sällan kan vara till men för utredningen att den misstänkte får kunskap om vilka specifika utredningsåtgärder som planeras, dels för att det ofta inte går att planera alla utredningsåtgärder i ett sammanhang. Det är ändå angeläget att den som är häktad kan bilda sig åtminstone en ungefärlig uppfattning om hur lång häktningstid han eller hon kan förvänta sig och hur åklagaren har planerat utredningen. Samtidigt är det nödvändigt att göra det tydligt att det ofta inträffar saker som ändrar planeringen och att tidsplanen är preliminär. Det gäller särskilt i stora och komplicerade utredningar.

I vissa fall – t.ex. när frihetsberövandet har planerats i förväg eller i enkla ärenden med få planerade utredningsåtgärder – finns det goda förutsättningar att redovisa en tidsplanering redan i samband med häkningsförhandlingen. Ofta är det emellertid inte möjligt att ha en tydlig plan för utredningen färdig så pass tidigt. Tidsplaneringen ska i vart fall redovisas i samband med att åklagaren första gången begär åtalsförlängning eller vid den första omhäkningsförhandlingen. Då har man normalt hunnit skapa sig en bild av hur omfattande utredningen kan tänkas bli.

I de fall ett frihetsberövande kan planeras i förväg bör åklagaren alltid överväga vilka utredningsåtgärder som är möjliga att vidta före frihetsberövandet.

När ett frihetsberövande kan planeras i förväg – vilket långt ifrån alltid är fallet – bör åklagare i samråd med utredare tänka på att vidta de utredningsåtgärder som man kan och inhämta sådan bevisning som är möjlig redan innan den misstänkte frihetsberövas. Detta är förstas bara aktuellt i de fall ett frihetsberövande inte brådskar av något skäl, t.ex. med anledning av en överhängande flykt- eller kollusionsrisk. Man ska dock alltid fundera över frågan och inte besluta om frihetsberövande onödigt tidigt. Om det går att undvika ska en misstänkt inte behöva vara häktad i väntan på åtgärder som, utan men för utredningen, skulle ha kunnat utföras i ett tidigare skede.

I enkla ärenden med kort utredningstid bör åklagaren noga överväga hur lång åtalstid som behövs och inte begära mer tid än så.

För att minimera häktningstiden i de ärenden som endast kräver några få utredningsåtgärder är det angeläget att noga överväga hur lång åtalstid som verkligen behövs och inte regelmässigt begära två veckor. Den tid som begärs ska förstas framstå som realistisk, så att onödiga åtalsförlängningar undviks. Samtidigt är det viktigt att den inte "för säkerhets skull" är alltför väl tilltagen.

8.2 Successiv delgivning

Åklagaren ska alltid pröva om det finns möjlighet att ge den misstänkte och försvararen tillgång till förundersökningsmaterialet successivt.

Den misstänkte och försvararen har enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken rätt att fortlöpande ta del av förundersökningsmaterialet, i den mån det kan ske utan men för utredningen.² Denna rätt är inte beroende av en begäran från försvarets sida utan åklagaren är skyldig att på eget initiativ pröva i vilken utsträckning successiv delgivning kan ske.

Om försvaret fortlöpande får insyn i utredningen kan det dels bidra till att slutdelgivningstiden kan hållas kort, dels till att behovet av kompletteringar av förundersökningen i samband med eller efter slutdelgivningen minskar. Det kan i sin tur leda till kortare häktningstid och ibland också till ett minskat restriktionsbehov.

8.3 Delgivningssammanträde

Möjligheten att hålla sammanträde med den misstänkte och försvararen i samband med slutdelgivningen bör utnyttjas.

Enligt 23 kap. 18 b § stycket rättegångsbalken finns möjlighet för åklagaren att hålla sammanträde med den misstänkte och försvararen inför åtalsbeslutet om det kan antas vara till fördel för den fortsatta handläggningen. I omfattande mål kan detta vara ett bra tillfälle att reda ut vilka invändningar den misstänkte har mot utredningen och vilka kompletterande åtgärder som begärs, om det inte har kunnat ske tidigare. Ett delgivningssammanträde kan alltså, på motsvarande sätt som successiv delgivning, bidra till att försvaret i god tid före huvudförhandlingen gör den misstänktes inställning klar och vid behov begär komplettering av förundersökningen, istället för att det sker senare under processen.

8.4 Förberedelsesammanträde

Åklagaren bör ta initiativ till att rätten håller förberedelsesammanträde när det behövs.

Rätten ska enligt 45 kap. 13 § rättegångsbalken hålla sammanträde med parter och andra berörda när det behövs för att förbereda målet eller av något annat skäl. Sådana förberedelsesammanträden kan bidra till att minska huvudförhandlingstiderna och därmed häktningstiderna i stora mål. I de fall åklagaren bedömer att ett förberedelsesammanträde skulle vara värdefullt bör frågan tas upp med rätten.

8.5 Delredovisning

Man bör alltid noga överväga möjligheterna att dela upp stora utredningar för att undvika oproportionerligt långa häktningstider och alltför omfattande processer.

² Jfr RättsPM 2019:1, Den misstänktes rätt till insyn under en brottsutredning, Utvecklingscentrum Malmö, uppdaterad september 2019.

De ärenden där riktigt långa häktningstider blir aktuella gäller ofta mycket komplicerade utredningar med flera misstänkta personer och omfattande brottslighet. I de fallen blir det vanligtvis både mycket långa utredningstider och mycket långa huvudförhandlingstider. Det är angeläget att försöka undvika både oproportionerligt långa häktningstider och stora, tidskrävande processer.

För att häktningstiderna inte ska bli oproportionerligt långa för var och en av de häktade i sådana omfattande utredningar finns det alltid anledning att överväga om det är möjligt att delredovisa förundersökningen allteftersom olika delar blir klara och att väcka åtal separat mot den eller de misstänkta vilkas utredningsdel är slutförd.

8.6 Förundersökningsbegränsning

Möjligheterna till förundersökningsbegränsning bör användas.

Ett sätt att undvika alltför omfattande utredningar och långa häktningstider är att utnyttja möjligheterna till förundersökningsbegränsning.³ Det är angeläget att åklagaren gör sådana överväganden så tidigt som möjligt under utredningen.

8.7 Tekniska undersökningar

Behovet av tekniska undersökningar bör noga övervägas och prövas fortlöpande.

I många utredningar, såväl stora och komplicerade som vardagsbetonade, görs tekniska undersökningar av olika slag. Det är inte ovanligt i t.ex. narkotikamål att häktningstidens längd är helt beroende av hur snabbt de olika analyserna och undersökningarna kan bli klara. Som förundersökningsledare är det viktigt att alltid noga fundera på vilka undersökningar som verkligen behövs i en utredning och att göra rimliga prioriteringar. Frågor om vad man bör tänka på vid beställning av tekniska undersökningar m.m. behandlas i handboken Kriminalteknik – en handbok för åklagare.⁴

Riktlinjen beslutades den 22 april 2015.

Riktlinjen ändrades den 1 juli 2021 (ÅM2021-974)

³ Se närmare RåR 2008:2 Förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse.

⁴ Utvecklingscentrum Göteborg juni 2012.